

Beata Kunat

TWÓRCZA AKTYWNOŚĆ PLASTYCZNA NAUCZYCIELI EDUKACJI WIZUALNEJ JAKO DZIEDZINA ICH ROZWOJU ZAWODOWEGO

Nauczyciel edukacji wizualnej¹, ze względu na charakter i specyfikę edukacji artystycznej, realizuje szczególnie złożone zadania i funkcje. Jego ważną rolą jest stymulowanie twórczej postawy uczniów wobec świata oraz przygotowanie ich do jego własnego postrzegania, odczuwania i interpretowania². Kompetentny nauczyciel plastyki, profesjonalista, jako pedagog, artysta i animator kultury³ kreuje otwartą postawę uczniów wobec szeroko rozumianej kultury, przyczynia się do rozbudzenia ich wrażliwości wobec drugiego człowieka⁴. W obliczu złożoności zadań edukacji plastycznej, wynikających z przemian społeczno-kulturalnych, zmian zachodzących w sztuce, w postawach twórczych i odbiorczych⁵, nauczyciel edukacji wizualnej stoi przed koniecznością nieustannego rozwoju swoich kompetencji zawodowych, podnoszenia własnej kultury ogólnej i pedagogicznej⁶, a w konsekwencji ciągłego rozwoju zawodowego.

Twórcza aktywność plastyczna nauczycieli edukacji wizualnej w refleksji naukowej

Teoretycy edukacji artystycznej⁷ wielowymiarowo podkreślają wagę i znaczenie twórczej aktywności plastycznej nauczycieli edukacji wizualnej jako istotnej dziedziny ich

¹ W artykule synonimicznie stosuje się nazwy „nauczyciel plastyki” i „nauczyciel edukacji wizualnej”.

² Por. D. Łada, *Sztuka celem i środkiem wychowania*, [w:] *Edukacja artystyczna wobec przemian społeczno-oświatowych*, red. L. Kataryńczuk-Mania, J. Karcz, Zielona Góra 2002, s. 47.

³ Zob. A. Boguszewska, B. Didkowska, K. Ferenz, W. Limont, D. Śmiechowski, U. Szuścik, *Standardy edukacji wizualnej*, [w:] *Standardy edukacji kulturalnej. Materiały do konsultacji środowiskowych*, red. A. Białkowski, Warszawa 2008, s. 62, 70, 77, 85, 93.

⁴ Por. M. Szymańska, *Status nauczyciela plastyki w systemie kształcenia estetycznego (na podstawie badań przeprowadzonych w szkołach płockich)*, [w:] *Kształcenie pedagogów – strategie, koncepcje*, red. J. Piekarski, L. Tomaszewska, M. Szymańska, *Pedagogika*, „Zeszyty Naukowe” t. 6, cz. 1, Płock 2007, s. 339.

⁵ Zob. A. Pola, *Miejsce plastyki w edukacji permanentnej*, „Plastyka w Szkole” 1990, nr 5, s. 213.

⁶ Por. A. Pikała, *Dokształcanie, doskonalenie zawodowe nauczycieli powszechnego wychowania estetycznego w kontekście potrzeb i uwarunkowań społeczno-kulturalnych*, Łódź 2008, s. 51.

⁷ Do teoretyków edukacji artystycznej wskazujących twórczą aktywność nauczycieli plastyki jako ważną płaszczyznę rozwoju zawodowego zaliczamy m.in.: Stefana Kościeleckiego, Stefana Szumana, Stanisława Popka, Irenę Wojnar.

rozwoju zawodowego rozumianego jako całościowe uczenie się i ustawiczne stawanie się⁸.

Twórcze działania, jak twierdzi Stefan Kościelecki, może skutecznie uprawiać ten, kto sam ich doświadcza. W przypadku nauczyciela edukacji wizualnej wielorakie doświadczenia twórcze są niezbędne nie tylko dla własnej twórczości, ale mogą być inspiracją do kreowania twórczych postaw uczniów⁹. Także wedle Ireny Wojnar nauczyciel plastyki musi być wrażliwy na sztukę, nie wystarczy zdobycie wiadomości i umiejętności w tej dziedzinie, konieczne i potrzebne jest mu własne twórcze doświadczenie¹⁰. Często zdarza się, że ma on bogatą wiedzę, wysokie kwalifikacje intelektualne, uzdolnienia i umiejętności, ale nie angażuje się we własną działalność twórczą, co może w konsekwencji mieć negatywny wpływ na realizację zadań zawodowych. Nauczyciel plastyki, jak twierdzi Maria Szymańska, powinien mieć wiedzę merytoryczną i warsztatową, a osobowość i wrażliwość artysty może mu pomóc we wskazywaniu uczniom właściwej drogi w sferze kultury, estetyki, sztuki i wrażliwości na otoczenie¹¹. Powinien być twórcą i badaczem oraz znać metody i środki stosowane w nauczaniu sztuk plastycznych oraz aspekty psychopedagogiczne, które kierują działaniami pedagogicznymi¹². Aby sztuka nie straciła swojej tożsamości, należy, zdaniem Katarzyny Olbrycht, wymagać od nauczyciela plastyki refleksyjności zorientowanej na odkrywanie wartości¹³, głęboko rozwiniętej podmiotowości, kompetencji psychopedagogicznych oraz merytorycznych związanych z przedmiotem, gdyż to właśnie nauczyciel jest czynnikiem, od którego najbardziej uzależniony jest proces wychowawczy i jego efekty¹⁴. Edukacja plastyczna wymaga od niego wiedzy i umiejętności oraz własnych doświadczeń w zakresie uprawiania i przeżywania sztuki¹⁵.

Na uczelniach wyższych kształcących nauczycieli plastyki trwa nieustanna debata na temat modelu ich pożądanych cech i wykształcenia. Podkreśla się wagę przygotowania twórczych nauczycieli plastyki, a zarazem artystów¹⁶.

⁸ Zob. Ch. Day, *Rozwój zawodowy nauczyciela. Uczenie się przez całe życie*, tłum. J. Michalak, Gdańsk 2004, s. 21.

⁹ S. Kościelecki, *Sylwetka absolwenta studiów plastyczno-pedagogicznych w świetle propozycji modelu jego kształcenia. Rysunek – wychowanie plastyczne – plastyka – edukacja wizualna*, [w:] *Nauczyciele plastyki i ich kształcenie*, red. K. Olbrycht, Cieszyn 1999, s. 161.

¹⁰ Por. I. Wojnar, *Nauczyciel i wychowanie estetyczne*, Warszawa 1968, s. 130.

¹¹ *Ibidem*, s. 339.

¹² Por. M. Szymańska, *Wychowanie przez sztukę jako integracyjny element współczesnej edukacji i młodzieży. Kształcenie nauczycieli w zakresie edukacji plastycznej*, [w:] *Kształcenie pedagogów – strategie, koncepcje, idee*, red. J. Piekarski, L. Tomaszewska, E. Wiśniewska, Pedagogika, „Zeszyty Naukowe” t. 4, cz. 2, Płock 2005, s. 556.

¹³ Por. K. Olbrycht, *Sztuka a działania pedagogów*, Katowice 1987, s. 147.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ K. Olbrycht, *Kształcenie nauczycieli plastyki w Polsce końca lat 90-tych. Stan, wnioski, postulaty*, [w:] *Nauczyciele plastyki...*, s. 13.

¹⁶ Zob. J. Winnicka-Gburek, *Artyści o nauczaniu i nauczycielu plastyki. Wprowadzenie*, [w:] *Nauczyciele plastyki...*, s. 179-181.

W przypadku kształcenia nauczyciela plastyki, twierdzi Irena Popiołek-Rodzińska, „powinna zaistnieć harmonia i współgranie pracy pedagogicznej z artystyczną”¹⁷. Stanisław Rodziński zaznacza, że optymalny model nauczyciela plastyki łączy pedagoga i twórcę. Jeśli uprawia on własną twórczość i rozumie mechanizmy procesu twórczego, to „po prostu wie, że dziecko, które pracuje twórczo na lekcji, napotyka takie same problemy, jakie napotyka profesjonalny artysta”¹⁸.

Zgodnie z interdyscyplinarnym modelem kompetencji zawodowych nauczyciela plastyki opracowanym przez Stanisława Popka, wśród realizowanych przez niego zadań rozwoju zawodowego ważną rolę powinno odgrywać uprawianie własnej twórczości plastycznej¹⁹. Z koncepcji pedagoga-artysty autorstwa Stefana Szumana także wynika, że z punktu widzenia kształcenia i wychowania najlepszą sytuacją jest, gdy osoba prowadząca zajęcia z zakresu edukacji artystycznej ma profesjonalne przygotowanie zarówno artystyczne, jak i pedagogiczne. Edukacja plastyczna wymaga bowiem wszechstronnego podejścia ze strony prowadzącego ją nauczyciela, najlepiej zawodowego artysty i pedagoga²⁰.

W kontekście powyższych koncepcji pedeutologicznych dokonano próby rozpoznania rzeczywistej praktyki twórczej aktywności plastycznej nauczycieli edukacji wizualnej szkół podstawowych i gimnazjalnych miasta Białystok i powiatu białostockiego.

Metodologiczne podstawy badań własnych

Przedmiotem badań²¹ uczyniono twórczą aktywność plastyczną nauczycieli edukacji wizualnej jako płaszczyznę ich rozwoju zawodowego. Celem poznawczym było zdiagnozowanie dziedzin i uwarunkowań twórczej aktywności plastycznej nauczycieli edukacji wizualnej. Ważnym zamierzeniem badawczym było wyłonienie nauczycieli spośród plastyki liderów wyróżniających się na tle grupy zawodowej specjalistycznym przygotowaniem plastyczno-pedagogicznym; wieloletnim doświadczeniem w pracy na stanowisku nauczyciela plastyki oraz rozwijających się w zakresie twórczości plastycznej, a w konsekwencji poznanie ich subiektywnych przeżyć, odczuć i doświadczeń

¹⁷ I. Popiołek-Rodzińska, *O nauczaniu i nauczycielu plastyki*, [w:] *Nauczyciele plastyki...*, s. 184.

¹⁸ S. Rodziński, *O nauczaniu i nauczycielu plastyki*, [w:] *Nauczyciele plastyki...*, s. 191.

¹⁹ Por. S. Popek, *W poszukiwaniu wyznaczników modelu nauczyciela plastyki*, [w:] *Kształcenie pedagogów realizujących wychowanie plastyczne – w świetle aktualnych potrzeb edukacyjnych i uwarunkowań społeczno-kulturowych*, red. K. Olbrycht, Cieszyn 1998, s. 37-38.

²⁰ Zob. S. Szuman, za: M.M. Tytko, *Artysta a wychowawca w koncepcji Stefana Szumana*, [w:] *Intersubiektywność sztuki w recepcji i tworzeniu. Diagnoza, edukacja, wsparcie rozwoju*, red. K. Krasoń, B. Mazepa-Domagala, A. Wąsiński, Bielsko-Biała-Katowice 2009.

²¹ Badania prowadzono w ramach rozprawy doktorskiej nt. *Rozwój zawodowy nauczycieli plastyki (stan, specyfika, uwarunkowania)* napisanej pod kierunkiem dra hab. Włodzimierza Prokopiuka prof. Uniwersytetu w Białymstoku.

związanych z własną twórczą aktywnością plastyczną jako dziedziną ich ustawicznego rozwoju zawodowego.

Na pierwszym etapie badań zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, a w jej ramach dwie techniki badawcze: ankietę i wywiad (narzędziami były ich autorskie kwestionariusze). Z pedagogami, umownie nazwanymi twórcami-artystami, wyłonionymi dzięki badaniom diagnostycznym z grupy wszystkich nauczycieli plastyki szkół podstawowych i gimnazjalnych miasta Białostok i powiatu białostockiego, przeprowadzono badania biograficzne. Zastosowano metodę autobiograficzną stanowiącą część metody biograficznej²². Autobiografia, zgodnie z ujęciem Danuty Lalak, rozumiana była jako biografia podmiotowa, w której badany jest równocześnie podmiotem opisywanych wydarzeń²³. Uzyskano typ relacji autobiograficznych określanych przez Normana K. Denzina jako biografia tematyczna²⁴. Zakres tematyczny autobiografii ograniczono do życia zawodowego nauczycieli plastyki-twórców. Odwołując się do koncepcji Fritza Schütze, jako technikę gromadzenia materiału empirycznego zastosowano wywiad narracyjny²⁵.

Próbę badawczą stanowiło 87 nauczycieli plastyki szkół podstawowych i gimnazjalnych (zróżnicowanych ze względu na zmienne niezależne, takie jak: rodzaj wykształcenia, stopień awansu zawodowego, usytuowanie środowiskowe szkoły)²⁶. Badaniami objęto aktywnych zawodowo nauczycieli edukacji wizualnej, zarówno specjalistów (absolwentów wychowania plastycznego), jak i nauczycieli, którzy ukończyli inne kierunki studiów, a do prowadzenia przedmiotu plastyka zostali uprawnieni, ponieważ ukończyli studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny z zakresu „sztuki”. Zgodnie zaś z wymogami ministerialnymi kwalifikacje do zajmowania stanowiska nauczyciela, poza specjalistami danego przedmiotu, ma między innymi osoba, która legitymuje się dyplomem ukończenia studiów wyższych na kierunku (specjalności) innym niż

²² W. Jakubowski, za: W. Dróżka, *Autobiografia w badaniach jakościowych*, „Pedagogika Kultury”, t. 5, Lublin 2009, s. 60.

²³ D. Lalak w klasyfikacji biografii rozumianej jako opis życia wyróżnia biografię podmiotową jako opis własnego życia (autobiografia) obok biografii przedmiotowej (opis cudzego życia – biografia). Zob. D. Lalak, *Życie jako biografia. Podejście biograficzne w perspektywie pedagogicznej*, Warszawa 2010, s. 106.

²⁴ N.K. Denzin, *Reinterpretacja metody biograficznej w socjologii: znaczenie a metoda w analizie biograficznej*, [w:] *Metoda biograficzna w socjologii*, red. J. Włodarek, M. Ziółkowska, Warszawa-Poznań 1990, s. 67.

²⁵ Zob. G. Jakob, *Wywiad narracyjny w badaniach biograficznych*, [w:] *Jakościowe orientacje w badaniach pedagogicznych*, red. D. Urbaniak-Zajac, J. Piekarski, Łódź 2001, s. 112.

²⁶ Charakterystyka badanych nauczycieli plastyki: rodzaj wykształcenia: 43,7% kierunek edukacja plastyczna (wychowanie plastyczne), 42,5% kierunek inny niż EP + studia podyplomowe sztuka; 13,8% kierunek inny niż EP + kurs kwalifikacyjny sztuka; stopień awansu zawodowego: 16,1% – nauczyciele kontraktowi, 25,3% – nauczyciele mianowani, 58,6% – nauczyciele dyplomowani; usytuowanie środowiskowe szkół – miejsca pracy: 52,1% – miasto Białostok, 22,4% – miasto powiatu białostockiego, 25,5% – wieś powiatu białostockiego.

nauczany przedmiot lub rodzaj prowadzonych zajęć, która ponadto ma przygotowanie pedagogiczne i ukończyła studia podyplomowe lub kurs kwalifikacyjny z zakresu nauczanego przedmiotu lub rodzaju prowadzonych zajęć²⁷. Redukcja plastyki i muzyki do wspólnego przedmiotu o nazwie „sztuka” doprowadziła do tego, że wystarczającymi kwalifikacjami zawodowymi dla nauczyciela plastyki, w ocenie MEN, może być ukończenie kursu kwalifikacyjnego lub studiów podyplomowych w zakresie sztuki. Do nauczania tego przedmiotu uprawnieni są zatem nauczyciele innych przedmiotów po rocznej edukacji obejmującej treści z zakresu plastyki i muzyki²⁸.

Badania właściwe prowadzono w latach 2010-2011 na terenie 115 szkół podstawowych i gimnazjalnych usytuowanych w Białymstoku (57 szkół) oraz powiecie białostockim – 58 szkół mieszczących się w obrębie 15 gmin.

Twórcza aktywność plastyczna w rozwoju zawodowym nauczycieli edukacji wizualnej – wyniki badań

Z przeprowadzonych analiz wynika, że nauczyciele edukacji wizualnej rozwijają się zawodowo w dziedzinach związanych zarówno z działalnością dydaktyczno-wychowawczą, artystyczną, jak i z szeroko rozumianą sztuką i kulturą (dydaktyka i metodyka plastyki; uczestnictwo w różnych formach życia artystycznego; upowszechnianie, animacja i promocja sztuki; teoria, historia i krytyka sztuki; wychowanie i profilaktyka). Badania dowodzą, że ważną płaszczyzną rozwoju zawodowego 60,9% nauczycieli edukacji wizualnej jest własna twórcza aktywność plastyczna. Rozwój w tym zakresie warunkuje rodzaj ich wykształcenia, stopień awansu zawodowego oraz usytuowanie środowiskowe miejsca pracy (tab. 1).

Wyniki badań świadczą o zasadniczej różnicy w zakresie uprawiania twórczości plastycznej przez nauczycieli plastyki legitymujących się różnym formalnym rodzajem wykształcenia. Uprawianiem własnej twórczości plastycznej zajmują się przede wszystkim absolwenci uczelni artystyczno-pedagogicznych. Tylko około 8% nauczycieli innych przedmiotów, uprawnionych do prowadzenia plastyki dzięki ukończeniu kursu kwalifikacyjnego z zakresu „sztuka” podejmuje działania w tym zakresie. Taka sytuacja może być konsekwencją tego, że nauczyciele innych przedmiotów, na przykład muzyki, matematyki, przyrody, biologii, katechezy, wychowania do życia w rodzinie, którzy

²⁷ Rozporządzenie MENiS z 10 września 2002 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli nie mających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. Nr 155, poz. 1288); Art. 9 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 674, z późn. zm.).

²⁸ Zob. Rozporządzenie MEN z 15 lutego 1999 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych Dz. U. z 1999 r. Nr 14, poz. 128.

Tabela 1. Uprawianie własnej twórczości plastycznej przez nauczycieli edukacji wizualnej (według zmiennych)

Kategorie odpowiedzi	Formalny rodzaj wykształcenia			Stopień awansu zawodowego			Usytuowanie szkoły		
	kierunek edukacja plastyczna (EP)	kierunek inny niż EP + podplomowo „sztuka”	kierunek inny niż EP + kurs kwalifikacyjny „sztuka”	kontraktowy	mianowany	dyplomowany	miasto Białystok	miasto powiatu białostockiego	wieś powiatu białostockiego
	N = 38 %	N = 37 %	N = 12 %	N = 14 %	N = 22 %	N = 51 %	N = 49 %	N = 21 %	N = 24 %
TAK	36 94,7	16 43,2	1 8,3	9 64,2	12 54,5	32 62,7	40 61,6	12 57,1	5 20,8
NIE	2 5,2	21 56,7	11 91,6	5 35,7	10 45,4	19 37,2	9 18,3	9 42,8	19 79,1

Źródło: obliczenia własne.

realizują plastykę wyłącznie w celu uzupełnienia etatu, nie utożsamiają się z zawodem nauczyciela plastyki. Najintensywniej w zakresie twórczości własnej rozwijają się białostoccy nauczyciele, natomiast najmniej aktywni są nauczyciele szkół wiejskich. Ta prawidłowość może być spowodowana tym, że w szkołach miejskich zatrudniani są etatowi nauczyciele plastyki – specjaliści. Natomiast w szkołach wiejskich to głównie nauczyciele innych przedmiotów, uprawnieni do prowadzenia plastyki dzięki kursom kwalifikacyjnym, uzupełniają etat godzinami plastyki. Stopień awansu zawodowego nauczycieli w niewielkim zakresie różnicuje uprawianie przez nich własnej twórczości plastycznej.

Nauczyciele plastyki, którzy są zaangażowani w swój rozwój w zakresie twórczości plastycznej, realizują się artystycznie w różnych dziedzinach sztuk plastycznych. Badani tworzą głównie w zakresie „tradycyjnych” dziedzin plastyki: 64,1% nauczycieli zajmuje się malarstwem, 45,2% rysunkiem, 37,7% plastyką użytkową, 33,9% fotografią, 28,3% grafiką, 24,5% respondentów tworzy scenografię teatralną. Mniejsza grupa badanych – tylko 17,0% realizuje się artystycznie w dziedzinie multimedialnych (grafiki i animacji, interaktywnych prezentacji multimedialnych). Tkactwem artystycznym zajmuje się 15,0% badanych. Rzeźbę jako dziedzinę własnej twórczości wskazało 13,2% nauczycieli, natomiast 11,3% z nich zajmuje się architekturą i urbanistyką, 7,5% badanych uprawia snycerstwo. Znikomym zainteresowaniem cieszą się współczesne sposoby kreacji artystycznej, takie jak instalacja (5,66%), obiekt (5,66%), plastyka intermedialna (3,77%) i performance (1,89%).

O zaangażowaniu nauczycieli plastyki w swój rozwój w dziedzinie twórczości plastycznej może świadczyć popularyzacja własnej twórczości w szerszym środowisku, na przykład poprzez częstotliwość organizowania wystaw indywidualnych i zbiorowych.

Niepokojące jest, że prawie 60% nauczycieli edukacji wizualnej uprawiających twórczość plastyczną nigdy nie prezentowało wytworów swoich prac na wystawach. Tylko 18% nauczycieli edukacji wizualnej szkół podstawowych i gimnazjalnych miasta Białostok i powiatu białostockiego systematycznie zajmuje się upowszechnianiem własnej twórczości. Tej grupie nauczycieli edukacji wizualnej rozwijających się w zakresie twórczej aktywności plastycznej nadano miano pedagogów-twórców/artystów i przeprowadzono z nimi badania autobiograficzne dotyczące ich życia zawodowego.

Zgromadzony materiał autobiograficzny świadczy o tym, że twórcze działania artystyczne są szczególnie istotną płaszczyzną ich rozwoju zawodowego i osobowego. Wypowiedzi pedagogów, a zarazem artystów, świadczą o tym, że dzięki własnej twórczości plastycznej czują się oni bardziej wiarygodni i autentyczni dla ucznia:

Twórczość własna ma duży wpływ na wykonywanie zawodu nauczyciela plastyki. Nie pozwala mi skostnieć, często własne doświadczenia artystyczne stają się inspiracją dla ucznia, ale też bywa odwrotnie, że otwartości i pomysłowości ucznia staje się inspiracją dla mnie. [Biogram nr 1: kobieta, mgr wychowania plastycznego – malarstwo, studia podyplomowe – sztuka, nauczyciel dyplomowany, 25 lat stażu zawodowego]

Własna twórczość plastyczna rozpatrywana jest przez pedagogów w kontekście procesu otwierania się na innych oraz „uczłowieczenia nauczyciela”:

Myszę, że ten mój proces twórczy to sposób na otwieranie, na taką burzę mózgow, na zadawanie wielu pytań. [Biogram nr 3: kobieta, mgr sztuki, Akademia Sztuk Pięknych, nauczyciel dyplomowany, 20 lat stażu zawodowego]

Wydaje mi się, że nauczyciel, który tworzy, daje możliwość innego spojrzenia na siebie przez innych. Ja dla uczniów jestem nauczycielem mówiącym o tym, co robię. To jest inne patrzenie na tę osobę. Dla dziecka czy osoby dorosłej samo bycie nauczycielem – to takie rzucanie piłeczki, on jest nauczycielem przy tablicy, z kredą, a jego twórczość to takie uczłowieczenie nauczyciela. Ja wiem, że nie mam przewiska. Ale pamiętam, jak uczniowie widzieli moją wystawę, bo ich zapraszałam. Oni inaczej patrzą na to. Jeśli się mówi, że masz malować tak a tak, a oni widzą, że ty malujesz, to jest taki dobry kontakt. [Biogram nr 6: kobieta, mgr wychowania plastycznego – malarstwo, nauczycielskie studium plastyczne, nauczyciel dyplomowany, 15 lat stażu zawodowego]

Z analizy narracji wynika, że praca pedagogiczna często jest dopełnieniem głównej drogi życiowej badanych, którą jest aktywność plastyczna. Doświadczenia twórcze nauczycieli stanowią zaś inspirację do prowadzonych działań edukacyjnych:

Moją główną drogą jest droga twórcza, artysty-plastyka. Z tego wynikają te inne drogi, takie inne rozgałęzienia zawodowe. Praca twórcza daje mi ogromną satysfakcję, a jednocześnie przekłada się ona na pracę pedagogiczną. Jeżeli nauczyciel jest twórcą, to są pewne inne przeniesienia. Ucznio-

wie patrzą na to, co nauczyciel potrafi, co robi. Niedawno, gdy podejmowałem pracę w szkole, to uczniowie z podstawówki wyszukali w Internecie publikacje, które są związane z moją twórczością. Jeszcze mnie tam nie było, a nauczyciele znali już moją twórczość i uczniowie na ten temat rozmawiali. Nie spodziewałem się tego, że oni wiedzą tyle na mój temat. Uczniowie przynosili artykuły na mój temat i pokazywali to z taką dumą. Nauczyciel ma ogromny wpływ na swoich uczniów, na ich postawy. Jeżeli oni szukają wiedzy na jego temat w Internecie, w gazetach, jeżeli patrzą, że on również coś robi, to naprawdę przynajmniej część z uczniów korzysta z tego i jest się wzorcem do naśladowania. Po prostu taki nauczyciel nie jest pusty, jest napełniony tym, co sam robi. [Biogram nr 9: mężczyzna, mgr wychowania plastycznego – malarstwo, nauczyciel mianowany, 20 lat stażu zawodowego]

To, że jestem twórcą, doprowadziło do tego, że nie zamknęłam się. To, że człowiek cały czas robi coś twórczo, doprowadza do tego, że ma świeże pomysły i cały czas robi coś nowego. Ja nie powtarzam tematów, nie robię w każdej klasie tego samego. Co roku mam nowe pomysły i co roku robię co innego. [Biogram nr 11: kobieta, mgr wychowania plastycznego – grafika, studia podyplomowe – sztuka, nauczyciel dyplomowany, 25 lat stażu zawodowego]

Wnioski

Na podstawie analizy wyników badań można stwierdzić, że twórcza aktywność plastyczna nauczycieli edukacji wizualnej stanowi ważną dziedzinę ich rozwoju zawodowego. Rozwój w tym zakresie jest warunkowany głównie rodzajem ich wykształcenia. W proces twórczości własnej najbardziej zaangażowani są nauczyciele plastyki, specjaliści – absolwenci wychowania plastycznego.

Z badań wynika, że w szkołach podstawowych i gimnazjalnych miasta Białystok i powiatu białostockiego funkcjonuje grupa nauczycieli plastyki, którzy są pedagogami, a zarazem artystami. Ich autobiografie zawodowe świadczą o tym, że twórczość plastyczna jest kluczowym komponentem ich rozwoju zawodowego. Analizując narracje pedagogów-artystów w kontekście innych badań dotyczących edukacji artystycznej, można zauważyć zbieżność w postrzeganiu roli i znaczenia twórczej aktywności plastycznej w rozwoju zawodowym nauczycieli edukacji wizualnej z oczekiwaniami uczniów w tym zakresie. Z badań Józefa Górniewicza wynika, że nauczyciel edukacji wizualnej, zdaniem młodzieży szkolnej, powinien być przede wszystkim twórczym nauczycielem, artystą z kompetencjami pedagogicznymi i psychologicznymi. Nauczyciel plastyki-artysta inaczej niż inni ludzie spogląda na świat, odmiennie go przeżywa i tworzy. Świeżość jego spojrzenia na rzeczywistość decyduje o jego wyjątkowej roli w życiu młodzieży. Wśród wymienianych przez uczniów cech idealnego nauczyciela dominują: żywa wyobraźnia, oryginalne spojrzenie na świat, fachowe przygotowanie oraz zaangażowanie w działalność społeczną. Młodzież szkolna przypisuje nauczycielowi plastyki więcej ról społecznych i zawodowych niż innym przedstawicielom zawodu

nauczycielskiego. Oprócz roli artysty, pedagoga i psychologa podkreśla konieczność jego zaangażowania na rzecz zmiany otoczenia pod względem estetycznym, umiejętność diagnozowania stanów emocjonalnych uczniów i wyszukiwania adekwatnych do sytuacji strategii postępowania, zwłaszcza w sytuacjach kryzysowych²⁹. Badania Joanny Kawalec dotyczące stymulowania zdolności plastycznych młodzieży wskazują, że czynnikiem je inspirującym jest nauczyciel, który jest twórcą i badaczem potrafiącym wyzwolić u uczniów chęć działań artystycznych³⁰. Podobne wnioski wynikają z badań Edyty Korepty dotyczących oceny nauczycieli plastyki przez absolwentów szkół ponadgimnazjalnych. Wskazują one na istotną rolę, jaką odgrywa nauczyciel plastyki twórca-artysta, we właściwie realizowanej edukacji plastycznej³¹. Absolwenci podlaskich szkół także podkreślają, że „najlepszym nauczycielem jest szalony artysta”, „zarażający pasją do sztuki” oraz „inspirator twórczości”. Ich zdaniem tylko twórczy nauczyciel plastyki, a zarazem artysta, który rozwija się w zakresie twórczej aktywności plastycznej, charakteryzujący się otwartością, empatią, zaangażowaniem, wrażliwością na piękno, kreatywnością, pomysłowością oraz refleksyjnością, ma umiejętność zainteresowania ich plastyką³².

Powyższe rozważania świadczą o tym, że o wysokiej randze szkolnej edukacji wizualnej decyduje w sposób znaczący nauczyciel plastyki-twórca/artysta, autentyczny, otwarty, bezpośredni w stosunku do młodzieży, animator i przewodnik po wielowymiarowych drogach sztuki, motywujący dzieci i młodzież do podejmowania twórczych działań plastycznych³³. Nauczyciele edukacji wizualnej, którzy łączą pracę pedagogiczną z własną twórczością artystyczną, poprzez osobistą pasję i przykład, kreatywną postawę i zaangażowanie, wspierają aktywność plastyczną uczniów, a także stymulują ich rozwój osobowy i artystyczny.

Nauczyciel edukacji wizualnej poprzez własną twórczą aktywność plastyczną może nawiązać autentyczną relację z uczniem, któremu przekazuje on swoje wrażenia, od-

²⁹ Zob. J. Górniewicz, *Postawy młodzieży szkolnej wobec plastyki*, [w:] *Nauczyciele plastyki...*, s. 41-57.

³⁰ Zob. J. Kawalec, *Stymulowanie zdolności plastycznych młodzieży*, „Edukacja i Dialog” 2001, nr 1, s. 46.

³¹ E. Korepta, *Szkolna plastyka i jej nauczyciele*, [w:] *Nauczyciele plastyki...*, s. 70.

³² Zob. B. Kunat, *Nauczyciel plastyki z perspektywy absolwentów podlaskich szkół – komunikat z badań pilotażowych*, [w:] *Badania naukowe nad edukacją artystyczną i kulturą*, red. W.A. Sacher, A. Weiner, Bielsko-Biała 2011, s. 196-206; B. Kunat, *Ranga nauczyciela plastyki i edukacji plastycznej w polskiej szkole*, [w:] *Kierunki rozwoju edukacji w zmieniającej się przestrzeni społecznej*, red. A. Cudowska, Białystok 2011, s. 418-425; B. Kunat, *Oczekiwania uczniów wobec edukacji plastycznej we współczesnej szkole*, [w:] *Szkoła XXI wieku szkołą edukacji estetycznej. Projekt nadziei*, red. M. Zalewska-Pawlak, A. Pikała, Łódź 2011, s. 201-209.

³³ Por. B. Kunat, *Nauczyciel plastyki jako inspirator twórczych działań uczniów*, [w:] *Intersubiektywność...*, s. 331.

czucia wywołane własnym procesem twórczym³⁴. Twórczość plastyczna sprzyja rozwijaniu oryginalności nauczyciela edukacji wizualnej, może być procesem zarówno jego indywidualizacji, jak i jego społecznej integracji³⁵ w środowisku szkolnym. Twórcza aktywność plastyczna stanowi zatem istotną płaszczyznę pełnego rozwoju osobowego i zawodowego nauczycieli edukacji wizualnej.

CREATIVE ARTISTIC ACTIVITY OF VISUAL EDUCATION TEACHERS AS A FIELD OF THEIR PROFESSIONAL DEVELOPMENT

Summary

The article refers to the aspects of the diagnostic research related to the professional development of art teachers of public schools in Białystok and Białostockie District and autobiographical research of the educators who combine their own artistic work with their pedagogical work. The subject of the analysis was the creative artistic activity of visual education teachers as an important area of their professional development. The first part of the article provides the theoretical basis for the research. The concepts of the professional competence of visual arts teachers adopted by the author were indicated. Next part of the article presents the methodological basis based on own research. An analysis of the essential elements, such as the objectives of research, applied research method and research tools, was of test procedure was carried out. A description of the sample research, time and area of research was provided. A large part of the article is devoted to the presentation of the research results on the creative artistic activity of visual education teachers as a field of professional development. The fields and conditions of creative artistic activity of visual education teachers were presented. In conclusion, the results of the research were presented and were confronted with other researches on the profession of art teacher and arts education.

Keywords: visual education, art teacher, professional development, creative artistic activity

³⁴ Por. U. Szuścik, *Z doświadczeń kształcenia pedagogiczno-plastycznego*, [w:] *Wychowawca estetyczny. Kompetencje i kształcenie na poziomie wyższym*, red. H. Danel-Bobrzyk, K. Olbrycht, Katowice 1990, s. 99.

³⁵ S. Popek, *Psychologia twórczości plastycznej*, Kraków 2010, s. 339-340.